

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 Oslo

Oslo 30. august 2013

NOU 2013: 1 Det livssynsåpne samfunn. En helhetlig tros- og livssynspolitik. Høringssvar fra IKO - Kirkelig pedagogisk senter

IKO – Kirkelig pedagogisk senter vil innledningsvis uttrykke tilslutning til flere av utredningens grunnleggende forståelser og prinsipper. Vi deler utvalgets vurdering av at tros- og livssynssamfunn kan ha stor verdi både for enkeltmennesker og samfunn (9.4). Derfor slutter vi oss til utvalget som går inn for en aktivt støttende tros- og livssynspolitik.

IKO verdsetter at utredningen skisserer en tros- og livssynspolitik der det religiøse har en tydelig plass i det offentlige rom, og at det ikke bare skal henvises til privatsfæren. Begrepet livssynsåpent synliggjør nettopp åpningen for og gir rom for tros- og livssynspraksis. Det er vår erfaring at innføring av begrepet allerede har bidratt til å fornye samtalen om tro og livssyn. I tillegg har begrepet livssynsåpent gitt anerkjennelse til at tro og livssyn eksisterer i det offentlige rom. Prinsippet om at alle må akseptere å bli eksponert for andres tros- og livssynspraksis i det offentlige rom er sentralt i den sammenheng.

Utredningen er omfattende, og IKO vil i det følgende bare gå inn på områder som i særlig grad er relatert til vårt primære kompetanse- og interessefelt. Vår drøfting av de ulike spørsmålene, med innstillingene som følger, konkretiserer vår forståelse av begrepet livssynsåpent.

Skolens formålparagraf

Skolens verdigrunnlag, formulert i formålparagrafen, skal være retningsgivende i både symbolsk og praktisk forstand. Den skal formulere verdifundamentet som skolen kan stå på i dag, samtidig som den er et uttrykk for i hvilken retning vi ønsker at skolen skal bevege seg i fremtiden.

Gjeldende formålparagrafs tredelte verdifundament synliggjør at skolen skal bygge på kristne og humanistiske verdier, på bestemte fellesverdier, og på verdier i andre religioner og livssyn. Den viser en forankring i kristen og humanistisk arv og tradisjon, som løftes fram og tydeliggjøres som basis for opplæringen og som tolkningsnøkkel for viktige samfunnsverdier. Samtidig gis andre religioner og livssyn en tydelig plass. Formålparagrafen bør stå som den gjør i dag, nettopp fordi den oppleves som livssynsåpen.

IKO støtter utvalgets mindretall som ønsker å beholde formålparagrafen som den står fordi vi mener den gir uttrykk for vårt samfunns historiske og verdimeslige fundament, samtidig som den peker på at vi deler verdiene i fellesskap med andre religioner og livssyn, og gjennom menneskerettighetene. Slik mener vi den både sier noe om historie, nåtid og gir retning for framtid.

Heller enn omkamp om formålparagrafen, ønsker vi fokus på hvordan de viktige fellesskapsverdiene faktisk implementeres i skolens pedagogiske praksis. For at de skal få reell betydning må verdiene fortolkes og konkretiseres i sosial interaksjon, gjennom litteratur, musikk, kunstuttrykk, og gjennom de ulike fagene. Både skoleledelse, forvaltningen og lærerutdanningene må legge til rette for at verdifundamentet internaliseres og

Skolegudstjenester

I dag begrunnes skolegudstjenesten pedagogisk. I departementets brev til rådmannen i Tromsø 17.10.2007 uttrykkes det:

"De fleste skolegudstjenestene er i dag knyttet til julefeiringen, noen også til påskehøytiden. Både jul og påske er høytider som har nær sammenheng med norsk kultur og årstidenes gang i Norge. Gudstjenester ved disse høytidene kan dermed forstås som en mer allmenn markering av skolens plass i det norske samfunnet. Skolen får dermed fram at høytidene har en religiøs side. Det vil derfor ikke være urimelig at skolen ser på skolegudstjenestene som en del av det generelle arbeidet ved skolen, begrunnet i læreplanen, men ikke knyttet til kompetansemål i noe spesielt fag."

Elevene skal lære om en tradisjon som har preget samfunnet, og som har røtter langt tilbake. De lærer bedre og mer variert gjennom autentiske opplevelser. En gudstjeneste kan gi elevene større forståelse for og bedre kjennskap til det kristne innholdet i høytidene. Dersom vi ønsker et livssynsåpent samfunn der religion har en naturlig plass i det offentlige rom, ville det være et paradoks å stenge rommet for skolegudstjenester.

På samme måte som vi ikke kan lære barn om samfunnet vårt og dets historie uten at kulturelle uttrykk og tradisjon er en naturlig del av bildet, kan vi heller ikke snakke troverdig om samfunnet i dag, uten å vektlegge andre religioner og livssyns naturlige plass. IKO mener at det ville være en styrke for skolen om den inviteres til andre religioners hellige hus, og til livssynsneutrale forsamlingssteder for å delta i gudstjenestelige og andre kultiske samlinger. Det ville være en pedagogisk mulighet til å lære om hverandre, og forstå hverandre, både det som er likt og det som er ulikt. Her har skolen en sentral rolle i det livssynsåpne samfunn, og nettopp det er bakgrunnen for vår innstilling:

IKO støtter utvalgets flertalls tilråding om at det fortsatt skal kunne avholdes skolegudstjenester, og at deltakelsen må være basert på aktivt valg mellom likestilte alternativer.

Faget Religion, livssyn og etikk (RLE)

Utredningen betoner dialogens viktighet i et livssynsåpent samfunn. Den redegjør også for skolen, og i særlig grad RLE-faget, som en arena for og grunnlag for dialog (3.6.2).

Elever opplever undervisning i religion, livssyn og etikk som nødvendig for å forstå den globale verden. Funn fra prosjektet "Kunnskapsproduksjon og identitetskonstruksjon – skolen som del av ulike ungdommers oppvekstmiljø", Institutt for lærerutdanning og skoleforskning UiO, viser at et stort flertall av de spurte elevene er opptatt av betydningen av kunnskap om religiøse spørsmål for å bygge toleranse og mellommenneskelig forståelse i en global verden. Elevene opplever også kunnskap om religion og religiøse spørsmål som viktige for å forstå nyhetsbildet (Bø og Hovdenak, 2011 / Hovdenak og Brekke 2013).

Dette tydeliggjør viktigheten av at RLE-faget finnes og behovet for å sikre kvaliteten på undervisningen.

For å sikre kvaliteten i RLE-faget, og at skolen innenfor helheten av sitt virke kan forholde seg til religion og livssyn på en konstruktiv måte, er det en forutsetning at alle lærere har solid faglig kompetanse i religion, livssyn og etikk. Nasjonalt fagråd for kristendomskunnskap og religionsvitenskap refererer til tilbakemeldinger fra lærerutdanningene rundt i landet om at religion, livssyn og etikk i praksis ikke har fått den selvsagte plassen det burde hatt i faget pedagogikk og elevkunnskap (PEL). Dette er en uholdbar situasjon. Utvalget understreker at det i lærerutdanningen må gis tilstrekkelig faglig bakgrunn for *alle* (vår utheving) lærere til å håndtere tros- og livssynsspørsmål. Det er et synspunkt IKO støtter. Når RLE ikke lenger er et obligatorisk fag i lærerutdanningen, står denne kompetansen, og dermed en av forutsetningene for en konstruktiv omgang med religions- og livssynsmangfold i skolen, på spill. En annen utfordring er at man kan risikere at RLE-kompetansen på lærerutdanningene svekkes fordi disse seksjonene reduseres i takt med faget. En kvalitativt god og kvantitativt tilstrekkelig RLE-undervisning i lærerutdanningen er avgjørende for lærernes arbeid i en livssynsåpen skole.

Mens utvalget ikke vil gå nærmere inn på vurdering av dagens ordninger (19.4.2.1), mener IKO at det bør arbeides mot å sikre et solid nærvær av RLE-faglighet innenfor PEL-faget, ved at faget størrelsesbestemmes i antall studiepoeng. Sekundært vil vi tilrå at RLE gjeninnføres som obligatorisk fag i lærerutdanningen.

Rom for religiøs og livssynsmessig aktivitet

Religions- og livssynsfriheten gjelder også for skolebarn, og et av utredningens premisser er at det må finnes aksept for å bli eksponert for andres tros- og livssynspraksis i det offentlige rom. Vi tilslutter oss utvalgets vurdering av at dette innebærer at barn må ha rett til å synliggjøre sin religiøse eller livssynsmessige tilhørighet også innenfor skolens ramme (15.7.2).

Vi støtter derfor utvalgets anbefaling om at skoler bør gi rom for og praktisk legge til rette for elevers egen frivillige organisering av religiøse eller livssynsbaserte grupper og samlinger i friminuttene.

Barns rett til å bestemme selv i tros- og livssynsspørsmål

Norge er forpliktet av kravene i FNs barnekonvensjon, som også er gjort til norsk lov i menneskerettsloven (19.2). Loven skal sikre beskyttelse og omsorg for barn, samtidig som den ivaretar deres rett til ytringsfrihet, privatliv, til å bli hørt, til forsamlingsfrihet og tros- og livssynsfrihet. I tillegg innebærer den et prinsipp om barnets gradvise utvikling.

IKO mener NOU 2013:1 gir en god redegjørelse for sammenhengen og mulige motsetninger mellom barns rettigheter og foreldre retten. Utredningen klargjør også mange dilemmaer i tilknytning til rettighetstenkningen.

Med utgangspunkt i prinsippet om barnets gradvise utvikling, og sett i lys av lov om trdomssamfunn § 6 fjerde ledd, og lovfestet aldersgrense på 12 år for samtykke til adopsjon, navneendring og erverv eller tap av norsk statsborgerskap, støtter vi utvalgets tilråding om å kreve samtykke fra barn fra de er 12 år ved inn- og utmelding av tros- og livssynssamfunn, og ved valg av skole på religiøst grunnlag.

Forslaget om barnets selvstendige rett til fritak fra deler av undervisningen på religiøst grunnlag fra fylte 12 år, mener vi ikke korresponderer med samtykkekravet vi tidligere har argumentert for. Men at samtykkekrav fra 12 år bør gjelde fritaksbestemmelsen i opplæringsloven §2-3a. Vi ser mange utfordringer både praktisk og pedagogisk med å skulle gi eleven mulighet til selvstendig fritak, og mener at vurderingen av barns gradvise utvikling bør få samme konsekvens her som ved de andre bestemmelsene.

Derfor støtter ikke IKO utvalgets forslag om selvstendig rett til fritak, men går inn for at barn fra 12 år må samtykke ved benyttelse av fritaksbestemmelsen i opplæringsloven §2-3a.

Privatskoler

IKO mener at en reell rett til å velge privatskole på religiøst grunnlag i stor grad avhenger av statlig støtte til slike grunnskoler. Vi slutter oss dermed til utvalgets flertall som tilrår at en fortsatt gir slik støtte (19.4.1.7).

IKO støtter utvalgets forslag om at privatskoler kan utvide timetallet i RLE-faget, men at man i de øvrige fagene følger fastsatt minimumstimetall og de ordinære læreplanene. Det er viktig for å sikre barns rett til grunnleggende felles undervisning, og forberede elevene til å delta i samfunnet. Kvaliteten i private grunnskoler må også sikres gjennom styrking av tilsyn med privatskolene.

Hvor er barnehagen?

Tros- og livssynspolitisk utvalgs oppgave var å legge fram en helhetlig tros- og livssynspolitikk. Utredningen omfatter ulike sider ved lovreguleringen som gjelder skolen.

Vi mener det er oppsiktsvekkende at barnehagen ikke er med. Barnehage er ikke obligatorisk, slik skole er det. Derfor har den ofte vært utelatt når grunnleggende spørsmål drøftes. Men situasjonen i dag er at 90 % av alle norske barn går i barnehage. Barnehagen er den første offentlige sosiale arenaen barnet møter. Den er sentral for hele familien i en viktig fase i barns liv, viktig både i forhold til identitetsdanning og sosialisering.

Når utredningen tar for seg formålsparagrafen i skolen, skolen som dialogarena i et samfunn med religions- og livssynsmangfold, RLE-faget og lærernes faglige kompetanse på feltet, burde barnehagesektoren være en naturlig del av drøftingen. Barnehagens mulighet for å bidra til å prege barn og familiers holdninger til tros- og livssynsmessig mangfold er unik. Det er også muligheten for å legge til rette for tros- og livssynsuttrykk.

Enhetskolen er et kjent begrep. Den skal gi elevene lik undervisning og utjevne forskjeller. Elevene skal, i den grad det er mulig, bli gitt lik kunnskap og like muligheter å gå ut i samfunnet med. Til forskjell fra skolen, står barnehagen i en noe annen tradisjon. Den pedagogiske tenkningen har på et tidligere tidspunkt enn i skolen, vært preget av individuell og lokal tilpasning, vilje til å møte språklig, kulturelt, religiøs- og livssynsmessig mangfold med åpenhet. Barnehagen kan slik sees på som et forbilde når intensjonen er å åpne samfunnet mer opp for tros- og livssynsmangfold. Samtidig, når barnehagen i stadig større grad sees i sammenheng med grunnopplæringen, må vi også være våkne og sørge for at barnehagens egenart ivaretas. Skolen burde kanskje se til barnehagen og lære av barnehagens erfaring og kompetanse. Det krever en god og systematisk tenkning om barnehagens pedagogikk og lovregulering av barnehagesektoren.

Barnehagen er en sentral aktør i det livssynsåpne samfunn og burde hatt en naturlig plass i drøftingen. Dels fordi en del av tematikken og lovgivningen som behandles i utredningen er aktuell i barnehagesektoren, som i stadig større grad sees i sammenheng med skolesektoren, og dels for å tydeliggjøre barnehagens ansvar og oppgave som sentral aktør i et livssynsåpent samfunn.

Vennlig hilsen
IKO – Kirkelig pedagogisk senter

Haakon Korsgaard
Direktør